

EESTI RAHVALUULEKOGUDE STATISTILINE ÜLEVAADE

Äratrükk koguteosest „Vanavara vallast“ (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad I)

Tartu 1932

Eesti rahvaluulekogude statistiline ülevaade.

Richard Viidebaum ja Oskar Loorits.

Vist paremini kui kuski mujal rahvaluule arhiivides on hoolitsetud statistilise ülevaate ette Läti Rahvaluule Arhiivis, kus koostatakse iga kuu ülevaated ja avaldatakse kogumise aruanded, tihtipäälle ka kogumise juhtnöörid ja küsilehed Läti „Riigi Teatajas“, „Haridusministeeriumi Kuukirjas“ ja mujal ajakirjanduses. Arhiivile saabuv ainekogumise loendatakse ja märgitakse sääl kohe alade järele tähekestega ära, kusjuures aluseks on võetud peamiselt Soome rootslaste jaotus. Nii oli siis Läti Rahvaluule Arhiivis 1. jaanuaril 1932:

a:	muinasjutte ja muistendeid	42.451
b:	kõiksugu muid jutundeid	5.351
c:	mõistatusi	90.996
d:	vanasõnu	63.619
e:	rahvalaule (neljarealisi dainasid)	350.495
f:	uuemaid laule	24.635
g:	lastelaule ja -lausendeid	64.241
h:	albumisalme	5.433
i, k:	mänge ja tantse	7.821
l:	uskumusi ja taige	145.012
m:	kombeid	7.106
n:	linnulaule ja loodushäälendeid	4.337
o:	rahvaviise	9.679
p:	koha- ja isikunimesid	4.288
r:	looma- ja taimenimesid	1.015
s:	õue- ja hauamärke	127
t:	igasuguseid sõnu ja ütlusi	23.195
u:	kohakirjeldisi	703
v:	jooniseid ja päevapilte	155
z:	rahvameditsiini ja loitse	36.826
—:	muulaste rahvaluulet	7.750

Kõike kokku 895.245

Selle määratu materjalihulga lätlased on kogunud päämiselt alles pärast oma arhiivi asutamist 1925,¹⁾ kusjuures riik on toetanud ainuüksi kogumist mõnel aastal kuni ligemale miljoni sendiga (eesti rahasse ümberarvatult), kõnelemata arhiivi ülevõlpidamisest 12—15-liikmelise personaaliga (Eesti Rahvaluule Arhiivi koosseisus on ainult viis tööjõudu ja kogu riiklik toetus aastas on 7—8.000 krooni). Rahvaluuleline ainek, mis lätlased on kogunud enne iseseisvumist, on neil suuremalt osalt juba ka trükitud (eriti väärtuslikud on monumentaalsarjad Kr. Barons Latvju Dainas I—VI ja A. Lerchis-Puškaitis Latviešu tautas teikas un pasakas I—VII).

Eestis sellevastu on enne iseseisvumist kogutud palju enam ainekku, kuid lõviosa sellest on jäänud käsikirjalistesse kogudesse trükivalgust nägemata. Materjali korralduse ja jaotuse traditsioonid ulatuvad Eestis juba ärkamisega. 26. ja 27. septembril 1875 pidas Tartus oma kaheksandat koosolekut Eesti Kirjameeste Selts, mille protokollist loeme ms. president Jakob Hurda aruande rahvaluule kogumisest ja järgmise ettepaneku: „Selle päale pandis ta Seltsile ette, kudas korjatud vana vara trüki läbi välja anda tuleks: 1) vana kannel (laulud), 2) vana tarkus (vanad-mõistusõnad), 3) vana usk, 4) vanad jutud, 5) vanad kombed (pulmade, ristmiste, matmiste, talguste juures), 6) rahva lauluviisid.“²⁾

Hiljem, kui Hurdal õnnestus vanavara kogumisele innustada sadandeid ärksamaid poegi ja tütreid üle maa, avaldas ta ka järjekindlasti aruandeid kogumistöö käigust ja tegi statistikat saabuvast materjalist. Kuna aga teiste kogude ja kogujate statistika on olnud palju puudulikum, siis pole meil veel tänapäevani rahuldavat ülevaadet eesti rahvaluulekogudest ja nende koosseisust. Sellepärast on Eesti Rahvaluule Arhiiv juba kauemat aega oma tööjõudude ja osalt ka üliõpilaste kaasabil püüdnud muretseda selgust küsimustele, kui suured on meie vanavarakogud, mida need sisaldavad, kust materjal põlvneb, kes on meie rahvaluule kogu-

¹⁾ Soome Sanakirjasäätiö' eeskujul lätlased koondavad rahvaluule ja keele sugemeid ühte arhiivi. Väga suur osa rahvaluulelisest ainekust on kogutud koolide abil, päris ametlike (ja üsna sagedaste) haridusministeeriumi ringkirjade järgi. Sellise kogumise hinnangut eesti seisukohalt vt. lk. 20.

²⁾ Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat III (1875) 101.

jad ja nende kaastöölised, kellelt materjal on kogutud ja kunas seda on tehtud. Esimene osa selle töö tulemustest esitatakse siin alamal üldsusele esialgseks orienteerumiseks. ³⁾

Esimesel jaanuaril 1932 olid koondatud Eesti Rahvaluule Arhiivi järgmised originaalkogud (sulgudes esitatakse nende tsiteerimise lühendid) järgmise lehekülgede-arvuga:

Õpetatud Eesti Selts (GEG) ⁴⁾	3.022 lk.
Eestimaa Kirjanduslik Selts (ELG) ⁵⁾	2.161 „
Veske	2.558 „
Eesti Kirjameeste Selts (EKS ⁴⁰ või ⁸⁰)	7.622 „
Hurt (H)	114.695 „
Eisen (E)	72.732 „
Soome Kirjanduse Selts (SKS)	4.054 „
Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS)	20.902 „
Eesti Kirjanduse Selts (EKS)	2.688 „
Eesti Rahva Muuseum (ERM)	7.701 „
Eesti Vabariik (EVR) ⁶⁾	8.333 „
Anderson (A).	40.212 „
Tallinna Eesti Muuseum (TEM)	608 „
Ak. Emakeele Selts (AES)	138 „
Ak. Rahvaluule Selts (ARS)	1.656 „
Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)	43.190 „

Kõike kokku 332.272 lk.

Võrdluseks olgu öeldud, et pärast Eesti Rahvaluule Arhiivi asutamist 1927 ja olevate kogude koondamist sinna tehti esialgne ülevaade kogude suurusest 1. IV 1928, ja siis leidis Arhiivis originaalkogusid kokku 257.967 lk. Suvel 1928 asus Arhiiv ise järelekorjanduse juhtimisele, asutades oma eri kogu (ERA), mis on kasvanud iga aasta keskmiselt üle 10.000 lk. Samuti on jatkanud oma kogumist prof. Eisen ja prof. Anderson, kuna Ak. Emakeele Selts on

³⁾ Korrespondentide ja objektide ülevaade jäetakse teadlikult edaspidiseks, sest nende usaldatavuse küsimus nõuab veel põhjalikumaid eeltöid.

⁴⁾ Aastakümnete traditsiooni pärast tsiteeritakse Seltsi kogu saksa-keelse nimetuse algtähtedega: Gelehrte Estnische Gesellschaft > GEG.

⁵⁾ Ka seda kogu tsiteeritakse Seltsi saksa-keelse nimetuse algtähtedega: Estländische Literärische Gesellschaft > ELG.

⁶⁾ Haridusministeeriumi krediidiga prof. M. J. Eiseni juhatusel kogutud aine 1921—1927.

loonud omale nn. „Murdetekstide Kogu“ (AES, MT), mis sisaldab kah rohkesti rahvaluulelisi palasid. Sellele lisandub veel S. Someri juhatusel ja Piirimaade Seltsi rahalisel toetusel Setumaalt viimaseil aastail kogutud ainek, mida 1. I 1932 oli kokku 35.064 lk. ja mis deponeeritakse ligemas tulevikus Eesti Rahvaluule Arhiivi. Edasi omab V. Rand mets suurema kogu uuemaid rahvapäraseid laule (umb. 30.000 lk.), kõnelemata palju

Eesti Rahvaluule Arhiivi originaalide kapid:
1 = registrid, Hurda foliandid, GEG, ELG, SKS; 2 = Andersoni ja ERA kogud;
3 = Hurda kogud.

dest pisematest erakogudest.⁷⁾ Kokkuvõttena võib siis väita, et eesti käsikirjalised rahvaluulekogud ulatuvad julgesti üle 400.000 lehekülje (valdavas enamikus neljandik-poogna suurusele paberile kirjutatud). See on iga-

⁷⁾ Muidugi leidub rahvaluulelise sisuga originaalmaterjali ka veel mitmel muul arhiivil ja asutisel nagu näit. E. Kultuuriloolisel Arhiivil, Riigi Keskarhiivil, E. Rahva Muuseumi (Raadil), Tervishoiu Muuseumil, E. Keele Arhiivil, Arheoloogia Kabinetil, Ak. Loomaarstiteaduslikul Seltsil jne. Mainimist väärib veel dr. G. Vilbergi kogu, kuhu on püütud koondada kõik teated eesti rahvaomasest taimeteadusest. Ilusat eeskuju on annud prof. A. Saareste sellega, et on lasknud Arhiivil kopeerida oma erakogust 138 laulu, 3 lastelaulu, 4 linnulaulu, 4 uskumust ja 5 juttu.

tahes kvantum, mis rahva suurusega võrreldes hoiab Eesti rahvaluule rohkuse poolest veel praegugi suhteliselt maailma rikkamate rahvaste esireas.

Selle materjalihulga sisulisel korraldusel Eesti Rahvaluule Arhiiv on eelistanud oma naabrite liig üksikasjalikust jaotusest (vt. näit. läti jaotust eelpool) paremaks Hurdal lihtsamat jaotust, mis materjali tegelikul korraldusel osutub palju otsustavaks. Kogu meie rahvaluuleline aine on grupeeritud esialgu siis ainult viide suurde rühma: 1) laulud, mängud, tantsud, 2) vanasõnad ja kõnekäändud, 3) mõistatused, 4) jutud, 5) uskumused ja kombed. Kuuendaks seltsivad siia veel rahvaviisid. Muidugi oleks väga tarvilik ka üksikasjalisem ülevaade, kuid see ei ole enam nii ruttu ja ainult mehhaanilise arvutamisega teostatav, vaid nõuab pahaselt suuremaid eeltöid ja otsustusi. Nii näit. peetakse tavaliselt eesti nn. „vanema“ algriimilise ja „uuema“ lõppriimilise laulurepertuaari formaalset vahet nii selgeks, et laulude eraldamine tunnuks üsna lihtne. Ligemal vaatlusel leiame aga palju-palju ülemineku-astme laule, mille lõplik kuuluvus ühte või teise gruppi jääb alles tulevase uurimistöö otsustada. Samuti ei ole meie vanemate kogude andmete puudulikkuse tõttu kaugeltki nii kerge eraldada üksteisest tavalisi laule ja laulutekstiga mängu, eriti veel ringmängu-laule. Kuna ilma laulutekstita mängukirjeldisi leidub Arhiivis õige vähe ja Arhiivi ligemas töökavas seisab just suurejoonelisem ülemajaline mängude järelkorjandus, siis ei ole käesolevas statistikas laule ja mängu provisoriselt eraldama hakatud, vaid see on jäetud järgnevat aastate teostada. Samuti on arvatud esialgu laulude ja mängude hulka ka lastelaulud ja -lausendid, linnulaulud ja muud loodushäälendid, kuna nende üksikasjalikum liigendus edaspidi ajajooksul lõpule viiakse.⁸⁾ Veel rohkem aega nõuab uskumuste ja kommete eraldamine, millele kavatakse asuda alles pärast nende kopeerimist ühenduses sedelite süstematiseerimisega. Alamaal esitatava statistika puhul tuleb igitahes mees pidada, et ühe punkti võrdseks on arvatud niihästi üherealine surma- või ilmaennustus kui ka mitmeleheküljeline matuse- või pulmakirjeldus (pikemaid pulmakirjeldusi üksi on Arhiivis üle 200). Lisaks on arvatud uskumuste ja taigade hulka ka

⁸⁾ Parajasti on üliõpilastele harjutustööks antud Andersoni kogu statistika, mille tulemuste kihelkonniti kokkuvõtmine ja kontroll veel aega nõuab.

rahvameditsiiniga lähedaltseotud loitsud ehk nõidussõnad, mis eestis enamikus on proosakujuliseks tõlgitud (soomes teatavasti aga suurepäraseks ja pikkadeks lauludeks arenenud). — Juttude statistiline eraldamine muinasjuttudeks, muistenditeks, tekkelukudeks, naljanditeks jne. on mõeldav alles pärast nende tüüpideregistri valmimist,⁹⁾ kuna alamal esitatakse need kõik veel üheskoos.

Eesti Rahvaluule Arhiivi originaalide kapid:
Eiseni kogu, EVR ja muud pisemad kogud.

Käesoleva statistika päämiseks ülesandeks on pakkuda esialgset ülevaadet senise materjali päritolust, et juhtida sellega meie vanavara sõprade ja ERA kaastööliste tähelepanu neile tühi kuile, mida igaüks oma ligemast ümbrusest järelkorjandusega võiks täiendada. Vastavalt sellele põhimõttele esitataksegi alamal sisuline statistika geograafiliselt ja nimelt just kihelkondade raamistikus, mis on meie rahvaluule, keele ja kogu kultuuriloo kõige kesksam üksus. Kihelkondade ja maakondade järjekorraks on võetud juba Hurda päevil fikseeritud ja täniseni eesti rahvaluuleteaduses püsiv skeem: Virust lääne poole läbi Põhja-Eesti ja siis Lõuna-Eesti läänest itta. Tuleb pidada meeles,

⁹⁾ Hurda kogu kohta selline katse on tehtud Aarne' registri (FFC 25) põhjal: vt. E. Kirjandus 1928, lk. 638/42.

et meie praegune Valga maakond on kujundatud alles Eesti iseseisvumise järgi ega või tulla arvesse varema aja administratiivpiirina, veel vähem kultuurrajoonina. Sellepärast eesti rahvaluleteadus ei saa arvestada Valga maakonda, vaid asetab seda moodustavad kihelkonnad Helme — Viljandimaale, Sangaste — Tartumaale, Karula ja Hargla — Võrumaale, kuna Valga linna käsitletakse omaette üksusena. Mis puutub rohkeist eesti asundusist saadud materjalisse, siis on selle paigutamise põhimõtteid kauemat aega kaalutud, kuni lõplikult on kaldutud koon-dama asunduste repertuaari kah nii palju kui võimalik kodu-kihelkonna juurde, kust materjal tõelikult põlvneb. Ainult neil juhtudel, kus asunikude kodukihelkonda pole suudetud täpsalt kindlaks teha või mitmeid kihelkondi üksteisest eraldada, on asundusist saadud materjal omaette iseseisvalt asunduste all esitatud. Keda aga huvitab eraldi just eesti asunduste ajalugu, sellele on Arhiivi materjal käsikirjaliste registrite järgi alati kohe käepärast.

Nende selgitavate märkuste järele esitagem nüüd statistiline andmestik ise:

Virumaa (Vi).						
	laule, mänge	vanasõnu, kõnekäände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Narva l.	458	336	326	623	520	2.263
Vaivara	1.003	314	802	436	943	3.498
Jõhvi	1.853	745	850	631	1.873	5.952
Iisaku	362	682	268	86	419	1.817
Lüganuse	748	26	77	213	669	1.733
Vi-Nigula	1.125	959	136	356	806	3.382
Haljala	3.566	1.826	1.413	1.085	1.504	9.394
Kadrina	2.805	874	568	1.019	1.473	6.739
Rakvere ¹⁰⁾	299	725	680	435	1.276	3.415
Vi-Jaagupi	1.171	147	224	242	335	2.119
Simuna	953	242	339	760	3.386	5.680
V-Maarja	1.784	1.159	1.029	846	1.717	6.535
Khk. teadmata ¹¹⁾	215	90	177	30	85	597
Kokku	16.342	8.125	6.889	6.762	15.006	53.124

¹⁰⁾ Kihelkond ja linn ühte arvatud, kuna ligemad andmed sageli puuduvad.

¹¹⁾ Siia hulka arvatud ka mitmest kihelkonnast segi saadetud andmestik, kui eri kihelkonnad täpsamalt noteerimata.

Järvamaa (Jä).

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekaände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Ambla ¹²⁾	2.271	2.185	775	1.868	3.310	10.409
Jä-Madise	718	41	13	88	300	1.160
Jä-Jaani	1.103	286	369	51	290	2.099
Koeru	1.332	672	619	772	1.838	5.233
Peetri	1.340	79	277	130	469	2.295
Anna	187	39	45	15	175	461
Paide ¹³⁾	781	220	275	170	513	1.959
Türi	992	107	363	291	1.112	2.865
Khk. teadmata	158	13	21	35	134	361
Kokku	8.882	3.642	2.757	3.420	8.141	26.842

Harjumaa (Ha).

Kuusalu	3.386	1.315	662	673	1.632	7.668
Jõelähtme	748	327	526	374	742	2.717
Ha-Jaani	1.245	113	334	256	546	2.494
Tallinna l.	1.270	1.171	941	1.030	1.961	6.373
Jüri	1.017	668	327	1.451	2.383	5.846
Kose	830	566	1.043	828	1.305	4.572
Juuru	508	53	174	217	549	1.501
Rapla	974	429	366	845	1.294	3.908
Hageri	280	13	164	190	328	975
Nissi	124	35	11	173	820	1.163
Keila	246	94	68	133	274	815
Ha-Madise	130	38	71	88	88	415
Paldiski l.	7	—	—	—	167	174
Risti	952	321	285	447	1.439	3.444
Khk. teadmata	41	540	78	14	15	688
Kokku	11.758	5.683	5.050	6.719	13.543	42.753

Läänemaa (Lä).¹⁴⁾

Märjamaa	873	602	288	241	710	2.714
Kullamaa	362	79	75	118	228	862
Vigala	1.552	2.983	1.849	313	1.236	7.933
Varbla	522	—	130	10	120	782
Hanila	570	188	189	244	583	1.774
Karuse	607	51	313	143	566	1.680
Lihula	234	1	—	7	35	277
Kirbla	43	—	—	36	77	156
Martna	134	—	36	24	27	221
Ridala	645	100	69	126	299	1.239

¹²⁾ Siia alla ka Tapa andmestik arvatud.¹³⁾ Kihelkond ja linn ühte arvatud.¹⁴⁾ Mihkli kihelkonna andmestik Pärnumaa alla arvatud.

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekaände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Hiaapsalu l.	205	106	57	64	1.187	1.619
Lä-Nigula	204	238	181	206	189	1.018
Noarootsi	142	46	318	526	635	1.667
Vormsi	2	3	—	2	—	7
Pühalepa	248	56	121	444	580	1.449
Käina	277	353	122	172	1.142	2.066
Rõigi	288	—	92	311	234	925
Emmaste	138	88	110	188	571	1.095
Hiiumaa	102	89	91	132	257	671
Khk. teadmata	183	116	51	103	79	532
Kokku	7.331	5.099	4.092	3.410	8.755	28.687

Saaremaa (Sa).

Karja	365	543	128	268	868	2.172
Mustjala	746	354	281	79	456	1.916
Kihelkonna	241	390	71	102	249	1.053
Kärla	754	475	439	139	871	2.678
Anseküla	552	69	198	51	546	1.416
Jämaja	251	277	457	698	1.187	2.870
Sõrve	108	1	—	2	4	115
Kaarma	210	1.055	285	47	458	2.055
Kuresaare l.	160	2	—	24	757	943
Püha	24	—	—	22	136	182
Valjala	65	170	194	216	252	897
Jaani	156	40	12	35	232	475
Pöide	910	283	351	390	275	2.209
Muhu	689	208	309	62	364	1.632
Ruhnu	1	—	—	1	8	10
Khk. teadmata	413	1.841	364	285	862	3.765
Kokku	5.645	5.708	3.089	2.421	7.525	24.388

Pärnumaa (Pä).

Kihnu	384	250	173	50	209	1.066
Tõstamaa	1.478	1.513	1.379	1.112	1.988	7.470
Audru	760	329	115	130	739	2.073
Mihkli ¹⁵⁾	219	492	403	366	572	2.052
Pä-Jaagupi	1.998	230	409	668	1.228	4.533
Vändra	1.305	1.330	1.233	494	2.207	6.569
Tori	1.148	549	1.643	140	978	4.458
Pärnu ¹⁶⁾	1.715	1.251	888	760	3.103	7.717
Häädemeeste	628	10	171	80	337	1.226
Saarde	995	3.959	1.504	1.157	2.056	9.671

¹⁵⁾ Mihkli alla arvatud ka Veltsa valla repertuaar Läänemaalt.

¹⁶⁾ Linn ja kihelkond kokku arvatud.

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekaände	mõistatusi	jutte	uskumusi kombeid	Kokku
Halliste ¹⁷⁾	1.638	5.013	2.057	1.889	6.409	17.006
Karksi	2.047	1.284	762	702	1.145	5.940
Khk. teadmata	380	1.128	16	68	670	2.262
Kokku	14.695	17.338	10.753	7.616	21.641	72.043

Viljandimaa (VI).

Helme	2.281	2.194	1.576	731	1.572	8.354
Tarvastu	2.081	6.928	3.058	1.201	6.522	19.790
Paistu ¹⁷⁾	2.464	1.455	1.773	379	1.348	7.419
Viljandi ¹⁸⁾	2.424	4.547	2.608	2.068	4.540	16.187
Kõpu	219	93	156	118	269	855
S-Jaani	1.060	1.712	1.348	295	2.603	7.018
K-Jaani	1.760	407	1.053	229	1.652	5.101
Pilistvere	1.040	1.040	1.152	603	1.628	5.463
Põltsamaa	1.313	2.205	1.054	434	2.014	7.020
Khk. teadmata	275	104	149	135	159	822
Kokku	14.917	20.685	13.927	6.193	22.307	78.029

Tartumaa (Ta).

Kürsi	543	610	562	306	1.649	3.661
Laiuse	1.346	443	889	320	1.061	4.059
Palamuse	1.412	3.591	2.043	1.581	3.300	11.927
Torma ¹⁹⁾	1.134	1.413	977	797	2.513	6.834
Kodavere	532	349	202	173	608	1.864
M-Magdaleena	802	343	765	230	946	3.086
Äksi	764	268	682	328	1.282	3.324
Ta-Maarja	571	903	459	251	1.380	3.564
Tartu l.	2.186	2.248	1.288	1.277	2.340	9.339
Võnnu	576	947	1.341	1.215	1.730	5.809
Kambja	216	535	177	126	257	1.311
Nõo	230	659	698	204	751	2.542
Puhja	499	586	596	60	315	2.056
Rannu	388	278	643	88	553	1.950
Rõngu	582	685	638	138	1.092	3.135
Otepää	778	1.547	1.453	515	2.760	7.053
Sangaste	1.237	738	946	141	920	3.982
Khk. teadmata	63	234	—	131	86	514
Kokku	13.850	16.377	14.359	7.881	23.543	76.010

¹⁷⁾ Halliste alla arvatud osalt ka Kaarli valla andmestik (nimelt J. P. Sõggeli kogutud).

¹⁸⁾ Linn ja kihelkond kokku arvatud.

¹⁹⁾ Torma alla arvatud ka Avinurme.

Võrumaa (Võ).

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekäände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Kanepi	973	1.116	789	320	975	4.173
Urvaste	1.261	315	706	180	414	2.876
Karula	692	289	392	76	326	1.775
Hargla	908	63	427	171	631	2.200
Rõuge	1.491	3.735	1.331	889	3.961	11.407
Võru l.	247	967	551	274	448	2.487
Põlva	1.392	995	464	387	1.851	5.089
Räpina	1.627	573	662	289	693	3.844
Vastseliina ²⁰⁾	1.136	5.945	1.051	2.374	2.726	13.232
Khk. teadmata	211	1.349	201	193	912	2.866
Kokku	9.938	15.347	6.574	5.153	12.937	49.949
Valga l. ²¹⁾	610	123	69	60	1.531	2.393

Setumaa (Se). ²²⁾

2764	616	520	376	1113	5389
------	-----	-----	-----	------	------

Asundused.

Läti	84	6	—	274	76	440
Lutsi	108	17	25	52	536	738
Kraasna	5	—	—	—	—	5
Pihkva	41	—	8	8	3	60
Oudova	212	480	259	423	953	2.327
Ingeri	132	257	159	105	333	986
Kroonlinna	24	25	140	205	57	451
Peterburi	229	121	132	109	260	851
Kesk-Venemaa	111	352	138	85	241	927
Samaara	146	555	130	80	380	1.291
Krimmi	153	1	20	1	91	266
Kaukasuse	81	—	—	110	224	415
Siberi	1	—	—	1	—	2
Mitmest kohast ²³⁾	12	93	4	55	156	320
Kokku	1.339	1.907	1.015	1.508	3.310	9.079

²⁰⁾ Siin hulgas ka rohkesti setu materjali.

²¹⁾ Siin hulgas ka Sooru valla ainestik.

²²⁾ Ohtrasti setu materjali leidub ka Vastseliina khk. all. S. Sommeri setu kogu esitatakse alamal (vt. lk. 217). Lisaks tuleb mainida, et palju setu materjali on A. O. Väisänen'il Soomes, millest iga-sugu ülevaade puudub.

²³⁾ Kokku võetud: Soome (238 p.), Leedu (25 p.), Poola (35 p.), London (20 p.), Egiptus (1 p.), Hiina (1 p.).

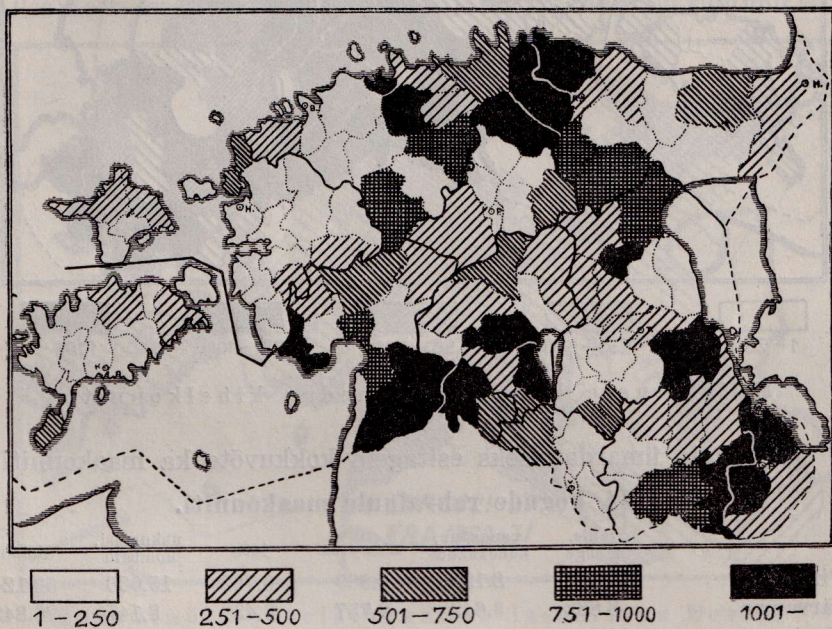
Võõraste rahvaluule ERA kogudes.²⁴⁾

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekaände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Vene	2.856	310	389	328	1.871	5.754
Saksa	190	2	1	45	35	273
Rootsi	639	114	22	411	781	1.967
Juudi	170	374	23	172	538	1.277
Mustlase	17	2	31	23	38	111
Läti	22	52	—	30	65	169
Leedu	238	—	—	28	115	381
Ingeri	151	—	12	5	16	184
Soome	44	—	4	—	4	52
Karjala	—	—	—	—	1	1
Vadja	2	—	11	—	1	14
Liivi	—	—	—	3	—	3
Daani	1	—	—	—	—	1
Inglise	1	—	—	—	—	1
Iiri	—	—	—	1	—	1
Poola	1	—	—	—	—	1
Tatari	2	—	—	—	—	2
Araabia	—	—	—	2	—	2
Kokku	4.334	854	493	1.048	3.465	10.194

Need tummad arvud kõnelevad meile väga palju ja lasevad kaaluvaid järeldusi teha mitte ainult eesti folkloristil, vaid ka eesti kultuurajaloolasel, keelemehel ja kõigil teistel, keda meie vanavara-punktid ja murdetekstid huvitavad. Kõikuvused kihelkondade vahel on üle ootuste suured. Talletatud rahvaluule rohkuse poolest esikohale tõuseb meil Viljandimaa, rahvaluulelise rajoonina õigemini küll nn. Mulgimaa (s. t. Viljandi, Paistu, Tarvastu, Helme, Karksi, Halliste ja osalt ka Saarde khk.). Teiste sõnadega — eesti rahvusliku ärkamise häll on olnud ühtlasi ka kõige innukam vanavara-koguja. Üksikuist kihelkondadest esikohal seisab Tarvastu oma 19.790 punktiga, sellele järgnevad Halliste 17.006, Viljandi 16.187, Vastseliina 13.232, Palamuse 11.927, Ambla 10.409 punktiga ja kõik muud kihelkonnad juba alla 10.000 punkti. Kõige vähem rahvaluulet kogutud on Kirblast (156 p.), Paldiskist (174 p.), Pühast (182 p.), Martnast (221 p.) ja Lihulast (277 p.), alla 1.000 punkti on veel Ha-Madise (415 p.), Annast (461 p.), Jaanist (475 p.), Varblast (782 p.), Keilast (815 p.), Kõpust (855 p.), Kullamaalt (862 p.), Valjalast (897 p.), Rõigist (925 p.), Kuresaarest (943 p.) ja Hagerist (975 p.), kõnelemata mitte-eesti kihelkondadest (Vormsi, Ruhnu).

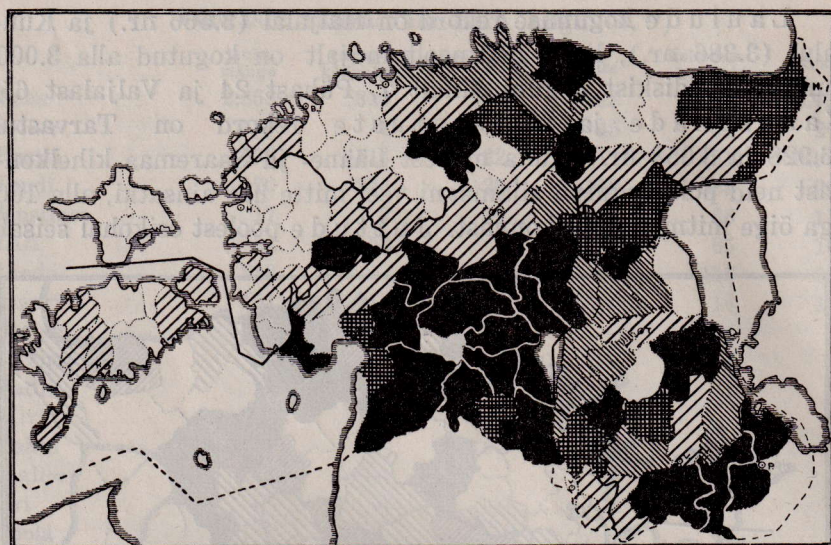
²⁴⁾ Ligemalt vt. P. Ariste kirjutist Õ. E. S. Aastaraamatus 1930.

Laulude kogumise rekord on Haljalal (3.566 nr.) ja Kuusalul (3.386 nr.), kuna igalt poolt mujalt on kogutud alla 3.000 numbri, Paldiskist koguni ainult 7, Pühast 24 ja Valjalast 65. Vanasõnade ja mõistatuste rekord on Tarvastul (6.928 ja 3.058 nr.), kuna mõnest Lääne- ja Saaremaa kihelkonnast neid pole kogutud siia maani veel mitte üht ainsatki, alla 100 aga õige mitmest kihelkonnast. Juttude poolest esikohal seisab

Rahvajuttude kogumise tihedus kihelkonniti.

Vastseliina oma 2.374 ülestähendisega, mille puhul olgu tuletatud meelde meie kõige suurema ja parema jutukoguja Jaan Sandra nimi, kes üksinda on jäädvustanud Hurdale mitu köidet eesti hiilgavamat jutuproosat oma kodukihelkonnast ja setudelt. Õige mitmest kihelkonnast on jutte paberile pandud ainult alla saja, Annast 15, Varblast 10, Lihulast 7 ja Paldiskist mitte ühtegi. Uskumuste ja kommete rekord on jällegi Tarvastul (6.522 p.), mille ligidal seisab ka Halliste (6.409 p.) ja järjest kaugemal Viljandi (4.540 p.), Rõuge (3.961 p.), Simuna (3.386 p.), Ambla (3.310 p.), Palamuse (3.300 p.), Pärnu (3.103 p.) ja igalt poolt mujalt juba alla 3.000 punkti, Ha-Madisest 88 p. Kirblast 77 p., Lihulast 35 p. ja Martnast ainult 27 punkti.

1-250

251-500

501-750

751-1000

1001 -

Mõistatuste kogumise tihedus kihelkonniti.

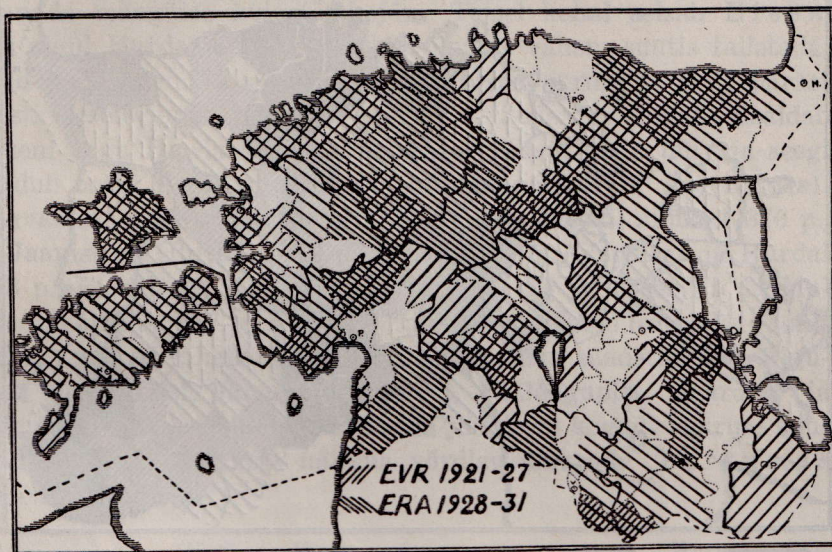
Ülevaate ümardamiseks esitagem kokkuvõtte ka maakonniti:

ERA kogude rahvaluule maakonniti.

	laule, mänge	vanasõnu, kõnekäände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Virumaa	16.342	8.125	6.889	6.762	15.006	53.124
Järvamaa	8.882	3.642	2.757	3.420	8.141	26.842
Harjumaa	11.758	5.683	5.050	6.719	13.543	42.753
Läänemaa	7.331	5.099	4.092	3.410	8.755	28.687
Saaremaa	5.645	5.708	3.089	2.421	7.525	24.388
Pärnumaa	14.695	17.338	10.753	7.616	21.641	72.043
Viljandimaa	14.917	20.685	13.927	6.193	22.307	78.029
Tartumaa	13.850	16.377	14.359	7.881	23.543	76.010
Võrumaa	9.938	15.347	6.574	5.153	12.937	49.949
Valga l.	610	123	69	60	1.531	2.393
Setumaa	2.764	616	520	376	1.113	5.389
Asundused	1.339	1.907	1.015	1.508	3.310	9.079
Teadmata kust	4.617	5.089	1.055	1.469	1.514	13.744
Kokku	112.688	105.739	70.149	52.988	140.866	482.430

Ülal esitatud eesti rahvaluule geograafiline pilt muutuks veelgi palju elavamaks ja huvitavamaks kronoloogilises perspektiivis, kui saaksime lisaks ülevaate ka sellest, k u n a s

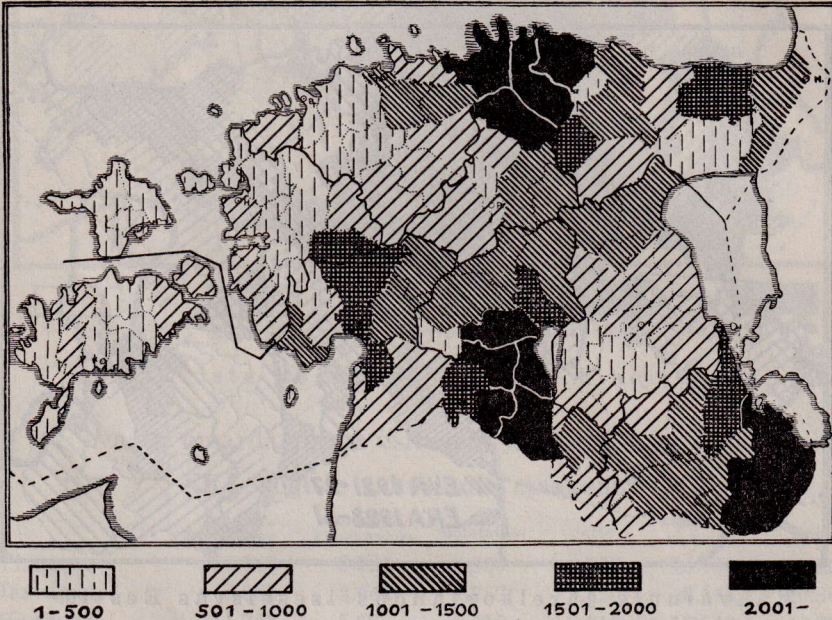
kustki kihelkonnast materjali on kogutud ja kelle kogus see materjal leidub. Vastavad tabelid on Eesti Rahvaluule Arhiivil juba koostatud, kuid jäävad ruumipuudusel siin trükkimata. Olgu üldjoontes ainult öeldud, et Lõuna-Eestist on materjali võrdlemisi enam saadud igalt poolt juba Hurda kogumise hiilgepäevil, kuna põhja pool, eriti veel läänes ja saartel, vanemad kogud on väga lünklikud ja sageli kihelkondade kaupa sootu tühjavõitu. Alles Eesti iseseisvumisel teostatud järelkorjandus on suutnud siin

Rahvaluule järelkorjandus iseseisvas Eestis.

tühikuid osaliselt juba täita. Nii näit. on Hiiumaa materjal valdavas enamikus Eesti iseseisvuse ajal kogutud (osalt EVR-kogus ja päämiselt ERA-kogus). Märjamaalt on Hurdal 645 nr., Eisenil ainult 44, ERA-kogus aga tervelt 1967 nr. rahvaluulet. Hagerist on Hurdal 188, Eisenil 26 ja ERA-l 658 nr. Sootu *terra incognita* on olnud varem Nissi kihelkond, kust Hurdal on 59 nr., Eisenil 1, kuna ERA on kogunud säält 1.043 nr. Sellevastu aga Viru-Järva kultuurikeskus (Haljala, Kadrina, V.-Maarja, Koeru, Ambla, ka Kuusalu ja Jüri Harjumaalt) on saatnud rahvaluulet rohkesti juba Hurda päevil just niisama nagu Lõuna-Eesti. Nõnda siis kajastub siin ka suur vahe enam-arenenud ja mahajäänud kihelkondade vahel. Oma aja peegeldusena on tüüpiline, et tervelt Läänemaalt ainult

Vigalast on enne Eesti iseseisvust rohkesti rahvaluulet saadud, kuna näit. Lihula ümbrus pole oma vanavara päästmiseks ise peaaegu sõrmegi liigutanud. Muidugi oleneb siin väga palju üksikuist isikuist, kes kuski kogujaks olnud, kuid, nagu juba eelpool mainitud, isikute küsimus vajab veel üht-teist selgitust ja nende üksikasjalikum käsitus peab jääma edaspidiseks. Saaremaa laulu-repertuaari kogumises on suured teened Soome Kirjanduse Seltsil,

Rahvalaulude kogumise tihedus kihelkonniti (selgesti näha meie kolm tähtsamat laulurajooni).

saarlaste uskumused taas on pandud enamikus alles Eesti ajal paberile. Ka Järvamaal on Türi, Anna, Peetri ja Jä-Madise andmestik enamasti alles Eesti ajal kogutud, Jä-Jaani ja Jä-Madise rahvalaulud päämiselt Kalda ajal EÜS-kokku päästetud. Samuti on järelkorjandus intensiivne olnud kogu Harjumaal päale Kuu-salu (Raplast näit. üksinda on ERA-kogus 511 laulu). Isegi Viru-maal on Simuna uskumuste rohkuse poolest esikohale nihkunud alles ERA korjanduse tõttu.

Üldiselt võib ometi öelda, et meie nn. „vanavara-aida“ rikkamad salved põlvnevad juba Hurda ajalt ja et need salved on täitnud rahvas ise oma sadade poegade ja tütarde hoolet, mitte nii-

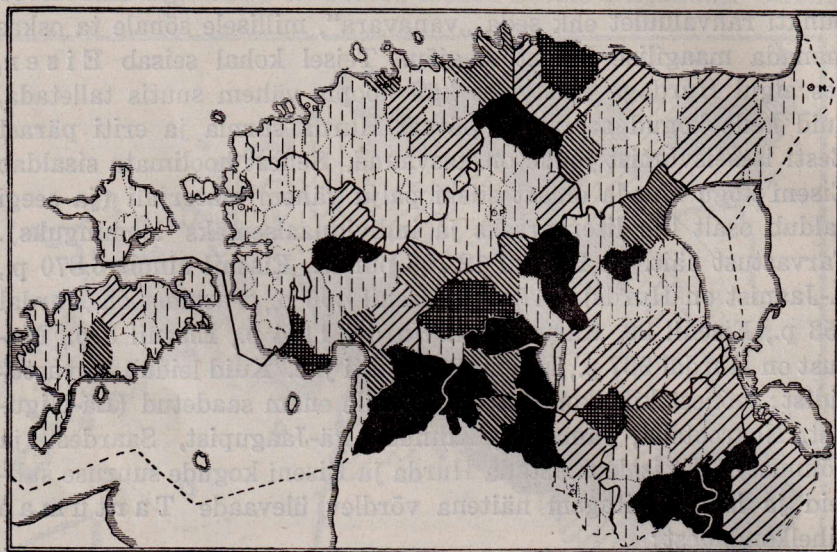
võrd teaduslikud stipendiaadid ja raha eest kogujad. Rahaline kogumine on Eestis võrreldes kas või Soome ja Läti naabritega aina minimaalne olnud. Meie rahvaluulekogude auks ja uhkuseks on ja jäävad ikka H u r d a k o g u d, mille hulka tuleks õigupoolest arvata ka Eesti Kirjameeste Seltsi kogu, mis on olnud kogu aja lahutamatult seotud muude Hurda kogudega. Meie vanavarakuningas on talletanud nii siis kokku üle 120.000 lhk. ja üle 260.000 punkti rahvaluulet ehk seda „vanavara“, millisele sõnale ta oskas manada maagilise külgetõmbejõu. Teisel kohal seisab Eisen, kes algul Hurdaga võisteldes küll hoopis vähem suutis talletada, kuid kelle kogud aastatega pärast Hurda surma ja eriti pärast Eesti iseseisvumist jõude on kasvanud. Sellest hoolimata sisaldab Eiseni kogu Hurda omast siiski palju vähem materjali (ja seegi kaldub osalt liig literaarseks ja individuaalsemaks loominguks). Tarvastust näit. on Hurdal 12.198 punkti, Eisenil ainult 6.870 p., S.-Jaani on Hurdal 5.472 p., Eisenil 406 p., Varblast on Hurdal 453 p., Eisenil 29, Karusest on Hurdal 1124 p., Eisenil 5 p., Muhust on Hurdal 937 p., Eisenil 83 punkti jne. Kuid leidub ka vastupidist: mõnest kihelkonnast on Eisenile enam saadetud (Lä-Nigulast, Noarootsist, Jämajust, Kihnust, Pä-Jaagupist, Saarest ja Võnnust). Et iseloomustada Hurda ja Eiseni kogude suuruse suhteid ja laadi, esitagem näitena võrdlev ülevaade Tartumaa kihelkondadest:

	Hurt	Eisen		Hurt	Eisen
Kursi	2.088	230	Kambja	968	53
Laiuse	2.813	532	Nõo	1.929	241
Palamuse	6.483	3.621	Puhja	1.466	108
Torma	3.097	2.490	Rannu	1.347	137
Kodavere	1.123	146	Rõngu	2.413	303
Ma-Magdaleena	2.282	434	Otepää	6.108	710
Äksi	2.555	85	Sangaste	2.182	1.294
Ta-Maarja	3.012	86	Khk. teadmata	247	106
Tartu l.	1.865	3.844			
Võnnu	1.793	2.611	Kokku	43.766	17.031

Eiseni kogu vanemad leheküljed sisaldavad ms. ka ohtrasti dublette Hurdale, uuemad taas on suurelt osalt üliõpilaste ja kooliõpilaste kirja pandud. Viimase asjaoluga seletubki võrdlemisi suur rahvaluule punktide arv mõnes meie linnas, eriti Pärnus ja Valgas. Ka Tartust, Kuresaarest, Haapsalust, vähemal määral Petserist, Viljandist ja mujalt Eisen on saanud tuttavate

õpetajate abil koolilastelt rohkesti materjali. Kuigi see materjal ülemal on registreeritud linnade alla, tuleb ometi rõhutada, et see tegelikult on väga kirju päritoluga vastavalt sellele, kust kihelkonnast keegi õpilane põlvneb.²⁵⁾

Peaaegu ainult kooliõpilaste töö vili on ka Andersoni lastelaulude ja -lausendite kogu, kus lõviosa kuu-

1-500

501-1000

1001-1500

1501-2000

2001-

Vanasõnade ja kõnekäändude kogumise tihedus
kihelkonniti.

lub Tartule ja selle ligemale ümbrusele. Kuna siin kihelkondade kaupa arvestus on õige keeruline ja alles lõpetamata, esitagem mag. E. P ä s s i koostatud esialgne ülevaade maakonniti:²⁶⁾

²⁵⁾ Kuna koolide kogutud materjal mitmes suhtes pole küllalt usaldatav, siis signeeritakse see ERA registreis ja koopiais muust ainestikust eraldamiseks tähekestega KV, s. t. „Koolide vastused“. Talvel 1931/2 pöördus ka Eesti Rahvaluule Arhiiv maa-alkkoolide poole ringküsimisega lastehirmutiste asjus, kuid selle ringküsimuse tulemusi pole käesolevas statistilises ülevaates üldse arvestatud.

²⁶⁾ Statistika on teinud proseminari-tööna üliõpilased E. Liigand, J. Käosaar, M. Roose, M. Teder, F. Oinas, A. Kink, A. Kull ja E. Kanter.

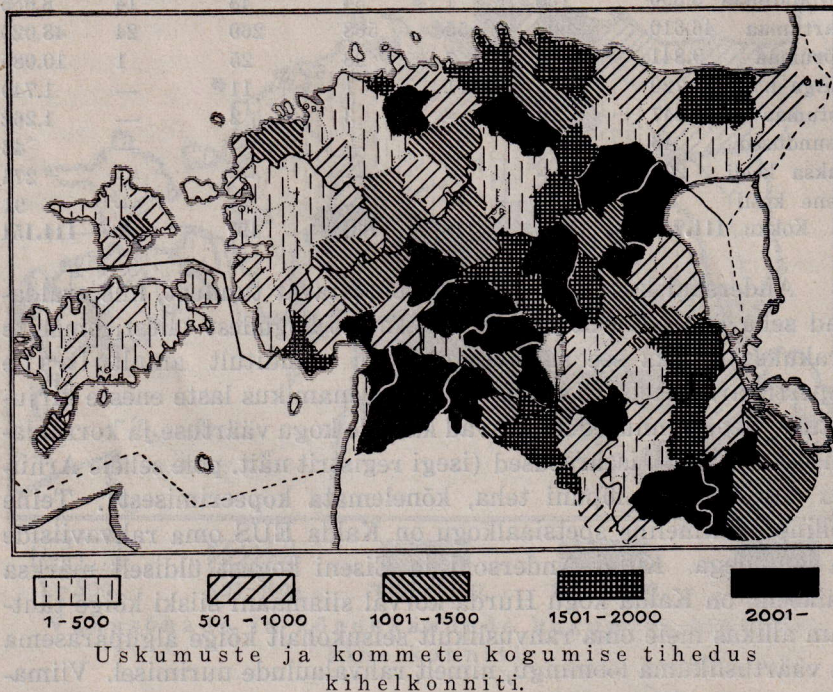
Andersoni lastelaulude-kogu koosseis.²⁷⁾

	lastelaule ja -lausendeid	salakeeli	vanasõnu, kõnekäände	mõistatusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
Virumaa	11.975	196	8	50	50	12	12.291
Järvamaa	7.877	68	—	25	38	—	8.008
Harjumaa	9.939	149	—	9	28	2	10.127
Läänemaa	4.739	32	27	39	10	2	4.849
Saaremaa	2.692	3	—	22	4	—	2.721
Pärnumaa	5.808	82	9	52	21	1	5.973
Viljandimaa	8.390	168	1	34	48	14	8.655
Tartumaa	46.610	503	55	568	260	24	48.020
Võrumaa	9.841	183	7	28	25	1	10.085
Valga l.	1.720	6	11	1	11	—	1.749
Setumaa	1.247	10	—	3	2	—	1.262
Asundused	46	—	—	—	—	—	46
Saksa keeli	274	—	—	—	—	—	274
Vene keeli	91	—	—	—	—	—	91
Kokku	111.249	1.400	118	831	497	56	114.151

Andersoni kogul on kaks iseloomustavat tunnust, mis eraldavad selle nii sisuliselt kui väliselt muist kogudest täiesti omaette erakuks: esiteks see sisaldab peaaegu eranditult ainult laste repertuaari ja teiseks see on valdavas enamikus laste eneste kirjutatud. Need tunnused määravad ka selle kogu väärtuse ja korraldamise-kasutamise iseärasused (isegi registrit näit. pole sellele Arhiivis aega saadud lõpuni teha, kõnelemata kopeerimisest). Teine selline eri-ilmeline spetsiaalkogu on Kalda EÜS oma rahvaviiside ja lauludega. Kuigi Andersoni ja Eiseni kogust üldiselt märksa väiksem, on Kalda kogu Hurda kõrval siiaamaani siiski kõige tähtsam allikas meie oma rahvuslikult seisukohalt kõige algupärasema ja väärtuslikuma loomingu, nimelt rahvalaulude uurimisel. Viimastel aastail seltsib sellele veel ERA-kogu; ka Sommeri setu laulukogu töötab üle ootuste ohtrasti uut ja täiendavat. Vanemaist kogudest on Eestimaa Kirjandusliku Seltsi oma (ELG), kus leiduvad Knüpfferi ülestähendatud laulud kahes paksus köites, eesti ehtsa rahvaluule seisukohalt igatahes väärtuslikumad kui Õpetatud Eesti Seltsi kogud, mis sisaldavad rohkesti ärkamisaegset

²⁷⁾ Lastelaulude hulgas esineb ka väheseid vanemaid ja uuemaid rahvalaule. Lastelaulude ja -lausendite hulka on arvatud ka lastemängud. Vanasõnade ja kõnekäändude statistika on osalt puudulik ja neid arvatavasti leidub kogus enam, samuti tõenäoliselt ka uskumusi ja kombeid. Ometi on need suhteliselt täiesti tühised summad lastelaulude ja -lausendite määratu rohkuse kõrval.

pseudofolkloori. Veske Viru- ja Viljandimaa laulud on läinud suuremalt osalt kaotsi või osalt õige puudulikkude andmetega säilinud. Eiseni kogu raskekaal on juturepertuaaris, mis ületab tal arvuliselt tugevasti isegi Hurda, kuid oma ehtsuselt, eriti rahvapäraselt jutustamislaadilt ja sõnastuselt, jätab küll mõndagi kahelda ja soovida (seda puudust on ERA järelkorjandus sihiteadlikult püüdnud parandada). Eiseni mõistatuste hulka tuleks õigu-

poollest arvata ka üle 5.000 teisendi, mis ta omal ajal Soome Kirjanduse Seltsile on müünud ja mis sellepärast on arvestatud SKS-kogu alla.

Nende selgitavate märkmete järele esitagem nüüd üldkokkuvõtte meie rahvaluulekogude kohta Arhiivil teadaolevate andmete põhjal 1. jaanuaril 1932. Siia on lisatud ka need kogud ja koopiad, mida mitmesugustel põhjustel ei ole saadud arvestada eelpool esitatud originaalkogude kihelkonniti ja maakonniti kokkuvõttes (Andersoni, Emakeele Seltsi, ERA võõrrahvaste, Saareste ja Sommeri kogud). Et anda ühtlasi väikest pilti Arhiivi viieaastast tööst, märgitakse poolrasvasega need arvud, mis on jõutud

juba kopeerida ja enam-vähem süstematiseerida, kursiiviga tähistatakse arvud, mis ainult osalt on kopeeritud, kuna ülejäänud arvud näitavad seda suurt tööd, mis Arhiivil veel ees seisab, enne kui saavutame oma rahvaloomingust süstemaatsema ülevaate, mis on alles paratamatuks eel-tingimuseks edukale uurimistööle.

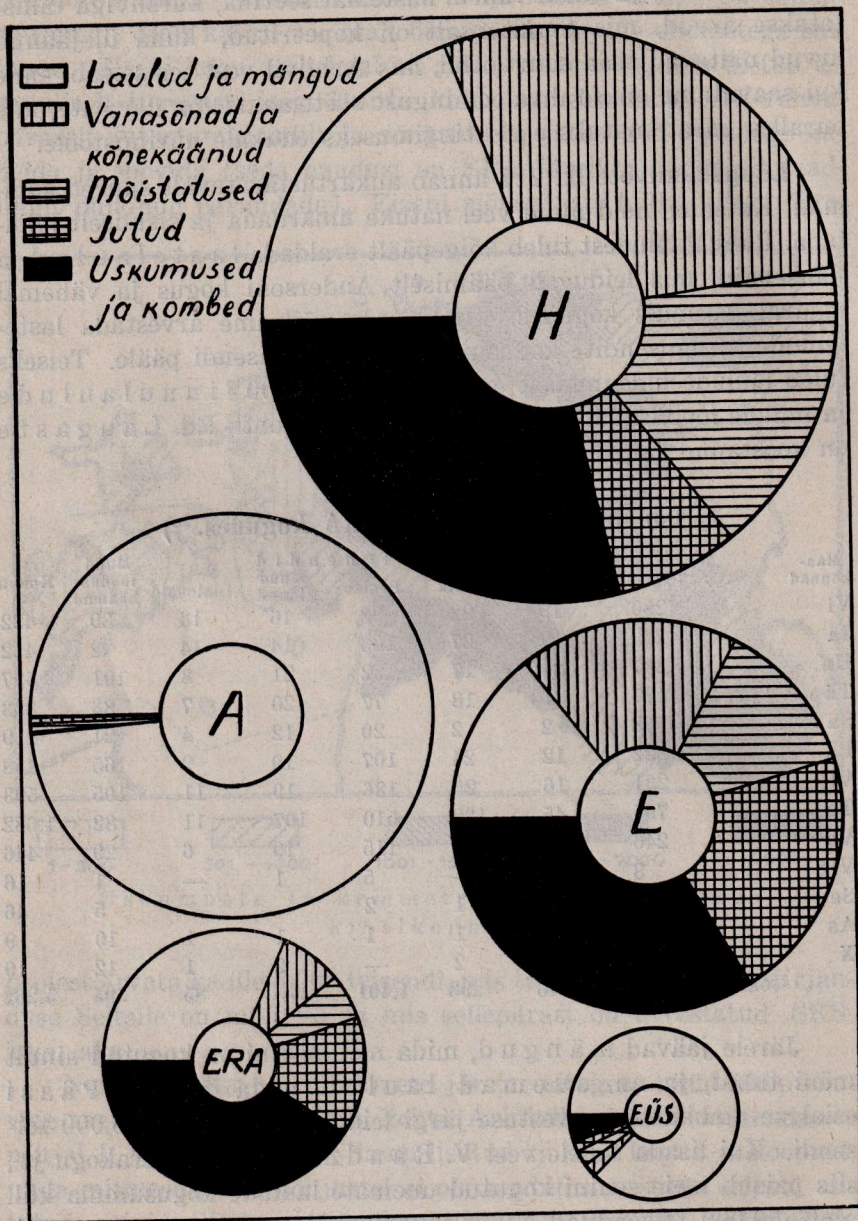
Lõppkokkuvõte lk. 217 annab aukartustäratavalt suured summad. Katsume neid nüüd veel natuke ümardada ja sisuliselt lahutada. Rahvalauludest tuleb kõigepäält eraldada lastelaulud ja -lausendid, mis leiduvad peamiselt Andersoni kogus ja vähemal määral ka muis kogudes. Umbkaudu võiksime arvestada lastelaulude ja -lausendite kogusumma 115.000 teisendi pääle. Teiseks tuleb laulude üldsummast eraldada umb. 5.000 linnulaulude ja muude loodushäälendite teisendit, mille kohta Ed. Laugaste on koostanud järgmise tabeli maakonniti:

Loodushääle-tähendid ERA kogudes.²⁸⁾

Maa-konnad	Linnuhääle-tähendid					Muud loodus-häälend.	Kokku
	Pääsuke	Lõoke	Ööbik	Peoleo	Mund linnud		
Vi	280	19	22	93	16	13	482
Jä	243	9	27	103	14	14	452
Ha	237	31	17	182	21	8	597
Tä	127	1	18	77	20	7	333
Sa	58	2	2	20	12	4	119
Pä	222	12	24	107	19	9	458
Vl	231	16	25	186	19	11	593
Ta	795	45	132	510	107	11	1.682
Võ	246	9	22	115	19	6	446
Vlg	8	1	—	5	1	—	16
Se	37	1	1	2	—	—	46
As	5	—	1	1	1	1	19
X	2	—	2	—	2	1	19
Kokku	2.491	146	293	1.401	251	85	5.262

Järele jäävad m a n g u d, mida meil senini on kogutud ainult mõni tuhat, ja nn. uuemad laulud, mida mag. E. P ä s s i esialgse umbkaudse arvestuse järgi leidub Arhiivis üle 25.000 teisendi. Kui lisada sellele veel V. R a n d m e t s a suur erakogu jt., siis paisub meie senini kogutud uuemate laulude kogusumma küll umb. 50.000 teisendile. Nüüd jõuame kõige põnevama ja meeli-

²⁸⁾ Ligemalt vt. Ed. Laugaste (-Treu) Die estnischen Vogelstimmendeutungen (FFC 97).

Eesti suuremad rahvaluulekogud.

Eesti rahvaluulekogude koosseis.

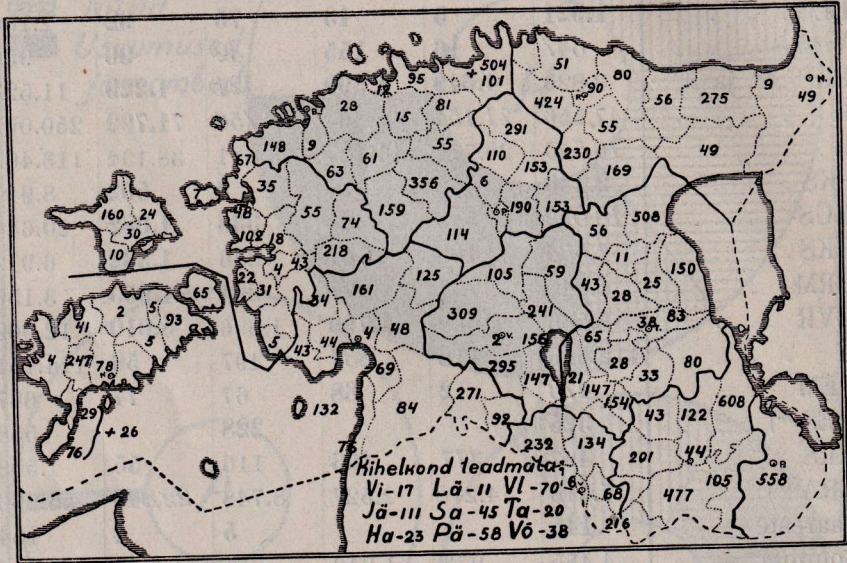
Kogud \ Alad	laule, mänye	vanasõnu, kõne- käände	mõista- tusi	jutte	uskumusi, kombeid	Kokku
GEG	667	614		268	90	1.639
ELG	1.921	5	13	75	92	2.106
Veske	647	16	155	42	96	956
EKS 4 ^o ja 8 ^o	3.829	4.649	1.399	421	1.229	11.527
H	47.556	71.154	42.804	16.756	71.792	250.062
E	16.545	20.774	14.187	23.831	38.132	113.469
SKS	2.130	567	5.718	2	502	8.919
EÜS	18.072	519	624	338	1.082	20.635
EKS	1.634	2.193	767	846	1.532	6.972
ERM	1.043	777	77	204	1.055	3.156
EVR	3.536	668	1.799	1.896	5.010	12.909
A	112.649	118	831	497	56	114.151
TEM	473	2	68	67	77	687
AES ²⁹⁾ . . .	325			228		553
ARS	497	377	463	116	55	1.508
ERA ³⁰⁾ . . .	17.510	4.278	2.527	8.748	22.843	55.906
Saareste . . .	145			5	4	154
Sommer . . .	4.455	973	1.942	954		8.324
Kokku ³¹⁾ . .	233.634	107.684	73.374	55.294	143.647	613.633

²⁹⁾ Siin on noteeritud ainult E. Rahvaluule Arhiivile kopeeritud laulud ja jutud. Tegelikult Emakeele Seltsi kogud sisaldavad rahvaluulet enam, eriti kõnekäände ja uskumusi Eesti Keele Arhiivi sedelitekogus, mille statistika seniseni puudub.

³⁰⁾ Eesti Rahvaluule Arhiivi enda kogutud ainestik jaguneb kahte ossa: 1) eesti kogud sisaldavad 14.175 laulu, 3.424 vanasõna ja kõnekäändu, 2.075 mõistatust, 8.131 juttu, 20.135 uskumust ja kommet, kokku 47.940 punkti; 2) võõrrahvaste kogud sisaldavad 3.335 laulu, 854 vanasõna ja kõnekäändu, 452 mõistatust, 617 juttu, 2.708 uskumust ja kommet, kokku 7.966 punkti. Üldkokkuvõttes ülal on mõlemad summad kokku arvatud.

³¹⁾ Sel puhul ütleme oma südamlikku tänu kõigile abilistele, eriti prl. Alma Espenbergile, Ilse Postile ja kõige enam Menda Ehrenbergile nädalaid ja kuid kestnud pingutuse eest andmete arvutamisel.

liigutavama küsimuseni: kui palju on meil siis lõpuks vanu rahvalaule, mis on vastuvaidlematult eesti rahvageeniuse tippsaavutis senises loomingus? — Vanu rahvalaule on meil üle 80.000 teisendi paberile pandud ja raamatusse raiumist ootamas. See on maarahva uhke pärandus vabale Eestile, mis asetab meid aukohale kogu maailmas. Läti naaberarhiivil on vanu rahvalaule arvuliselt küll tervelt 350.000 teisendit, mis on

Rahvaviiside kogumine kihelkonniti.³²⁾

paisutanud ka kogu Läti Rahvaluule Arhiivi punktide arvu poolest meie omast suuremaks, kuid seda ainult näiliselt, sest ei tohi unustada, et läti dainad on neljarealsed laulukillukesed, meie ehtsad regivärsid aga tavaliselt mitmekümnerealised massiivsed tundmuste ja elamuste, sündmuste ja nägemuste pildistused. Sõnapilte süvendavad ja elustavad lisaks veel 16.000 rahvaviisiteisendit, mille kogumist kihelkonniti näitab siia ligi lisatud K. Leichter'i koostatud kaart. Vanasõnu ja kõnekäände on Arhiivil tabelis esitatud kogusummast tegelikult palju enam, sest neid leidub rohkesti veel jutuproosas ja ka paljud uskumused on kristalliseerunud oma sõnastuselt klassilisteks vanasõnadeks.

³²⁾ Kuusalu juurde lisatud ka 101 Simititsa asundusest ülestähendatud viisi.

Lõpuks mainitagu veel, et Eesti Rahvaluule Arhiiv ei sisalda ainult sadu tuhandeid punkte rahvaluulet, vaid lisaks ka sadu ja koguni tuhandeid teateid ajaloolise traditsiooni, arkeoloogia, etnograafia ja teiste kõrvalalade piirkonnast, kuivõrd neid omaaegsed vanavarakogujad tallele on pannud. Siin leidub sadu ärksamate tegelaste elulugusid ja tuhandeid kirju, mis meie ligema mineviku kultuurajaloole heledat valgust heidavad. Eriti rikkalikud on siin veel keelelised andmed: Hurt kogus ju oma „vanavara“ ka just keelemehena, et mingit „eesti keele murrete raamatut“ saada. Tegelikult ongi eesti murded ERA kogudes enam või vähem jäädvustatud, millega keeleteadlastel senisest tõsisemalt tuleks arvestada. Lisaks leidub siin oma paarkümmend tuhat paigandit (kõnelemata neist tuhandeid, mis tekstides laialipaisatult esinevad). Osa paiganditest on prof. Eiseni juhatusel üliõpilaste poolt mõni aasta tagasi sedeleile kopeeritud ja tähestikuliselt korraldatud. Arhiivis säilitatakse edasi üle 120 nõidusraamatu ja apokriifilise vaimuliku raamatu, üle 100 käsikirjalise külalauliku ja mälestussalmiku jne. On ka oma väike herbarium rahvaluulele tähtsaist taimedest, samuti muude rahvaluuleliselt huvitavate esemete (näit. nõidumise ja arstimise vahendite) kogu, mida püütakse intensiivselt täiendada. Järjest kasvamas on päevapiltide, jooniste ja kaartide kogu. Kavas on koostada eriline vanavarakogujate, võimalikult ka vanade laulikute, jutlejate ja üldse sõnatarkade päevapildialbum, mille algatas juba Hurt, kuid mis hukkus Peetrilinnas enamlaste revolutsiooni järelpäevil.

Nõndaviisi ehitatakse edasi ja viimistellakse seda suurt mineviku mälestussammast, millele juba Hurt saavutas rahvusvaheliselt täie tunnustuse, austuse ning koguni imetluse ja millele ta siis sisuteadvalt andis ka väärika nime —

MONUMENTA ESTONIAE ANTIQUAE.

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartus 1932.